

PAPER DETAILS

TITLE: Platon'un Devlet Kitabı Üzerinden Antik Yunan'da Oikos ve Kadınlar Hakkında Bir Tartışma

AUTHORS: Elifhan KÖSE

PAGES: 181-194

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3317350>

**PLATON'UN DEVLET KİTABI ÜZERİNDEN ANTİK YUNAN'DA OİKOS VE
KADINLAR HAKKINDA BİR TARTIŞMA**
**ON PLATO'S REPUBLIC: A DISCUSSION ABOUT OIKOS AND WOMEN IN
ANCIENT GREECE**

Öz

Antik Yunan düşünürü olan Platon'un ideal bir devlet düzenini anlattığı ve ilk ütopyalardan biri sayılan Politeia/Devlet adlı kitap, Platon'un kadınlara ilişkin düşünceleri nedeniyle halen güncel bir tartışma konusudur. Bazı çağdaş yorumcular Platon'un düşüncelerini ve Devlet kitabını proto-feminist, bazıları ise anti-feminist bulmaktadır. Bu çalışma Devlet kitabında ortaya koyulan ve kadınlar için eşitlikçi görünen ideal düzenin asıl amacının, sınıflı toplumun devamını sağlayacak bir adalet anlayışı yaratmak olduğunu gösterir. Platon tarafından kitapta ortaya atılan adalet kavramı insan doğası, ruh ve akıl gibi kategorilerle ele alınacak; antik dönemin kendine özgü cinsiyet bilgisi de bu kategorilerle açıklanacaktır. Platon felsefesinde ruhun bedene önceliği, üretim ve yeniden üretimi gerçekleştiren beden dünyasının doğal mekânı olan "oikos"un kamusal alanla eş-uzamlı olmayan aşağı konumunu garanti altına alır. Metinde amaç dönemin "oikos" (ev yaşamına) ve kadınların konumlarına ilişkin bugün eşitlikçi olduğu ileri sürülen ideal düzenin, antikiteye ilişkin tarihsel özgünlüğünü Platon'un Devlet kitabı aracılığı ile ortaya koymaktır

Elifhan KÖSE ÇAL*

* Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmet
Bey Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta/E-mail:
elifhank@yahoo.com

Orcid: 0000-0001-9909-1923
DOI: 10.59886/tsbder.1339854

Başvuru/Submitted: 08.08.2023
Kabul/Accepted : 27.09.2023

Anahtar Kelimeler: Plato, Oikos/ev, Cinsiyet.

Abstract

One of the first utopias published by the ancient Greek philosopher Plato, Politeia/The Republic, describes an ideal state and is still a matter of controversy today due to his ideas on women. While some modern observers consider Plato's ideas and the Republic to be anti-feminist, others disagree. The fundamental point of this work is to demonstrate that the goal of the ideal order envisioned in The Republic, which appears equal to women, is to establish a solid notion of justice that will guarantee the survival of the class system. Human nature, spirit, and mind are some of the categories that will be used to examine Plato's idea of justice throughout the book. These categories will also be used to describe how ancient people understood gender in particular. Plato's concept of the superiority of the soul over the body ensures that the "oikos," (household life) or natural space of production and reproduction, is inferior to the public area that is not equally spaced with it. In light of the "oikos" of the era and the status of women through Plato's The Republic, the goal is to demonstrate the historical originality of that ideal order, thought to be gender equitable today

Keywords: Plato, Oikos/Home, Gender.

Giriş

Antik Yunan söz konusu olduğunda Sokratik düşünceye ait ruh, akıl ve bedene dair düşünceler ile temsil edildikleri mekan/evrenlere ilişkin bölünmeler, epistemolojiyi olduğu kadar siyasal düşünce ve toplumsal yaşamı da etkiler. Platon kendi döneminde Polis düzeninde yaşanan adalet ve politikayla ilgili sorunları Politeia/Devlet adlı eserde alternatif bir düzen arayışı ile aşmaya çalışacak; kadın-erkek doğası tartışmaları bu adalet düzenin oluşturulmasında hem

eşitlikçi bulunan bir düzeyde ele alınacak hem de yönetici ve koruyucular sınıfı dışında yer alan üretici sınıflar için geleneksel görüşler geri planda politikayı beslemeye devam edecektir. Literatürde Platon'un Devlet'te ileri sürdüğü bu görüşler bazı yorumcular tarafından cinsiyet yönünden egeliteryan (eşitlikçi) bazı yorumcular tarafından ise anti-feminist bulunmaktadır (Zolley, 2021; Arıtürk, 2017; Boyacı, 2014; Hasan, 2012). Çalışmada sırasıyla öncelikle Antik Yunan dünyasında ve Atina polisinde kadınların doğal mekânı kabul edilen oikosun politika yapma ve yurttaşlık sürecindeki yeri, antik düşüncede merkezi olan akıl ve beden ikiliği ile eş düzeyli bir tartışma içinde ele alınacaktır. İkinci başlıkta Devlet kitabında kadınların pozisyonu hem Antik Yunan döneminde hâkim olan Aristotelesçi cinsiyet bilgisi hem de Platon'un adaletle ilişkin bilgileri eşliğinde tartışılacaktır. Üçüncü bölümde Platon'un adalet düzeninde önemli olan doğa/yaradılış tartışmaları Devletteki cinsiyet ve adalet rejimini açıklamak için ele alınarak, dördüncü bölümde bu tartışma, Platon'un epistemolojisi ve hiyerarşik politik düzeni için önemli olan ruh ve akıl ilkeleriyle bağlantılandırılacaktır. Bu tartışmaların güzergahı kadınların Devlet kitabında hangi düşünsel koordinatlarla adalet ve politik tartışmalara yerleştiği konusunda fikir verici bir patika oluşturacaktır.

1. Antik Çağda Oikos ve Kadınlar

Oikos, Antik Yunan'da romantik bir karı-koca ilişkisini merkezinde tutan modern zamanların tüketici ailesinden farklı olarak köleleri de kapsayan, hane halkı üretim birimine denk düşen ve *hane yönetimini* ifade eden Yunanca bir kelimedir (Çokona, 2020:xii). Ekonomi kavramının kökenini oluşturan oikonomia terimi ise etimolojik olarak oikos (ev) ve nemein (kural) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur; çok kapsamlı bir birim olan oikos bu çerçevede hem üretim hem de tüketim formu olarak kendi kendine yetebilen bir yapıya sahiptir (Gözlü, 2018:60) Oikos sözcüğünün köken itibarıyla *ev* anlamına gelen *oikia* sözcüğünden türetildiği ve ayrıca oturmak anlamına gelen *oikizein* fiiliyle de bağlantılı olduğu bilinmekte; ayrıca Antik Yunan'da aileye, ev halkına oikos adı verilmekteydi (Yılmazcan, 2020:276). Oikos, somut olarak bir ev, evin arazisi, insanları, hayvanları ve eve ait olan her şeyi kapsamaktadır (Yılmazcan, 2020: 276). Coulanges'a göre aynı zamanda (2011: 20). Evin dışında, yakındaki tarlada, bir mezarlık vardır ve bu ailenin ikinci evidir: Burada atalarının birçok kuşağı bir arada dinlenmektedir, ölüm onları ayırmamıştır (Coulanges, 2011: 43). Geçmiş, şimdi ve gelecek oikos sınırları içerisinde kutsallık oluşturacak şekilde beraberdir.

Kamusal-özel alan ayrımının yarattığı farklı siyasal sistemler kadınların cinsiyet rollerini ve yurttaşlık pozisyonunu belirlemede çağlar boyunca önemli olmuştur. *Atina demokrasisinde yönetme, karar verme ve yargılama gücü ve bunların kamusal işleyişi politikayı oluşturur ve politika, kamusallık anlamı taşır. Bunun dışında kalan ve aile yaşamına ait olan pratikler ise özel sayılır* (Koç Başar, 2021:1334). Oikos özellikle demokrasi dönemi Antik Yunan medeniyetinde yurttaşlığın karşılık bulduğu kamusal mekanın ötekisini, yani üreme ve üreticileri içeren özel alanı içermekteydi ki en demokratik zamanlarda bile nüfusun azınlıktaki bir yüzdesinden fazlasının yurttaş sayılmadığı Atina'da; kadınlar, köleler ve çocuklar oikosun doğal üyeleri idiler (de Ste. Croix, 2014). Ancak *oikos içinde 'yabancı' yoktur*, köle öldüğünde aile mezarlığına gömülür. *Atina evlerinde...göreneklerden biri, kölenin aileye nasıl dahil olduğunu gösterir. Ocağa yaklaştırılır, ev tanrısının varlığıyla bir araya getirilir başına kutsal su dökülür ve aileyle birlikte çörek ve meyveleri paylaşır. Bu tören, evlilik ya da evlat edinme törenleriyle benzerdir* (Coulanges, 2011: 111). *İ.Ö. V. yüzyılda Atina'nın (Attika'yı da içermek üzere) nüfusu 300.000 dolaylarında, Atina nüfusunun 155.000'inin Atinalılar, 30.000'inin metoikoslar, 115.000'inin de kölelerden oluştuğu sanılmaktadır* (Şar, 2017: 125). Yalçınkaya'nın da belirttiği gibi yurttaş olmak için özgür olmak gerekliydi; özgürlük ise boyunduruk altında olmamak, başka bir deyişle üretim ya da yeniden üretim gibi zorunluluklar alanında olmamakla eş anlamlı olarak oikos alanının dışına çıkabilen efendi Atinalı erkekleri ifade etmekteydi (2011:44). Bu kültürde en önemli özellik *üretim ve yeniden üretimle/üremeyle* meşgul aşağıda bulunan kişilerin yani bedeninin doğal mekanının oikos olarak belirmesidir. Diğer bir deyişle oikosun yurttaşlıktan dışlanması

özünde onun zorunluluklar alanı olarak üretim ve yeniden üretimin mekanı olarak *akıla* göre aşağıyı temsil eden bir yer olması ile ilgisi bulunur. İlerleyen bölümlerde ruh ve akıl tartışması yaparken daha açık şekilde karşımıza çıkacağı gibi Platon düşüncesinde *bedenin kendisi (dünyevi bir yaşamı olmasına rağmen) yaşama ait bir boyuta bile sahip değildir, çünkü bu boyut doğumda ruhun bedene düşüşüyle ortaya çıkar. Dolayısıyla ruh sadece ebedi yaşamın yeri olmakla kalmaz, o aynı zamanda dünyevi yaşamın da ilkesidir* (Cavarero, 2017:54). Bu açıdan bakıldığında Yunan sembolik düzeni, sadece kadınlara ait olan olduğu kabul edilen bir çalışma ve bakım işi/zamanı/mekânı tanımlarken bu iki zaman “yan yana” uzanmaz, merkezinde Yunan insanın yer aldığı bir model oluşturarak, kadınlara daha aşağı ve eksik bir figür olmaları itibariyle farklı bir yer, rol, zaman ve işlev tahsil edilir (Cavarero, 2017:41).

Köleci tarım toplumlarına özgü olan bir işletme ve üretim yeri olarak oikoslarda evin tümü kadınlara ait değildir, evin belli bölümleri kadınlara gynaikonitis olarak bazı bölümleri ise andronitis olarak erkeklere ayrılmıştır (Ksenophon, 2020:42). Ocak çoğu zaman dişil bir bölgeydi: oikos içinde *kadının hakları vardır; çünkü ocakta bir yere sahiptir, ocağın ateşinin hiç sönmemesi görevi ona verilmiştir. Bilhassa, ocağın temiz kalmasına özen göstermelidir. Bir Yunanlı için karıdan mahrum bir ocağa sahip olmak büyük bir mutsuzluktur* (Coulanges, 2011:139-140). Ayrıca Roma döneminde dul kalan şef, ocakla ilgili bütün kutsal görev ve haklarını da kaybederdi (Coulanges, 2011:97). Gynaikonitis bölümleri gizli veya yukarıdaki korunaklı alanları oluşturmaktayken, andronların kapısı girişe çok yakındı ya da ayrıca dışarı açılan bir kapısı bulunmaktaydı: *Bu sayede, erkekler, evin içinde yaşayan kadınlar ile iletişim kurmadan şölenler organize edebilirler, arkalarına şehri alarak mahremiyetlerini garanti altına alırlardı* (Acıl, 2018:33). Diğer yandan üst sınıf kadınların ev içlerinde bile haremlik-selamlık “gynaikon(γυναικὼν/γυναικωνίτις) ve andron (ἀνδρών) uygulamalarına tabi iken, alt sınıf kadınların ev dışında *çamaşırcılık, süt ninelik, ebelik, tekstil işi, satıcılık ve tarım işçiliği* gibi işlerde çalışmasının normal karşılandığı; farklılıklara rağmen *bütün kadınlardan beklentinin sessizlik ve oikos onurunu devam ettiren bir ahlaka sahip çıkmaları* olduğu görülür (Yalazı ve Küçük, 2015:61). Atina’da kadınların yaşamının dokumacılık, ev işleri ve çocuk yetiştirmekten ibaret olduğu ve birkaç festival dışında evlerinde kendilerine ayrılmış olan alandan dışarı çıkmadıkları görülmektedir (Boyacı, 2014:208; Acıl, 2018). Kadınların birbirleriyle iletişim kurabildiği birkaç festival bulunur:

Bunlardan biri tohumların ekildiği güz sonunda yapılan, kadınların toprakla irtibatını kuvvetlendiren, koruyucusunun toprak tanrıçası Demeter olduğu Thesmophoria Festivali idi. Öncesinde 3 gün cinsellik perhizi olan ritüelde, söğüt kokuları ile cinsel arzularını körelten, sessiz ve oruçlu olan anneler ve kendi kızları ile 3 gün boyunca bir ölüm ve yeniden doğum hikâyesini temsil ederler (Acıl, 2018:22).

Kadının yeri her zaman evi olarak kabul edilmekte ve kadın başında ancak bir erkek koruyucu olarak adlandırılan kyriosun sorumluluğu altında kamusal alanla ilişki kurmaktadır: *Koruma işlevine sahip olan kyrios, kimi zaman kadının babası, kimi zaman kocası, kimi zaman da en yakın erkek akrabasıdır. Bir diğer deyişle kadın, hayatını başka bir erkeğin sorumluluğu veya koruması altında sürdürmelidir* (Boyacı, 2014:207). Ancak yüzyıllar içinde kadının oikos içindeki yeri hukuki, ekonomik ve medeni haklar açısından aynı kalmamıştır. M.Ö. 594 yılında çıkan Solon yasaları ile *bir adam, vasiyetini bırakmadan ölürse ve ardında mirasçı olarak kız çocukları kalmışsa, mülkün devamlılığı kızları aracılığıyla sürdürülebilirdi. Bu sayede artık kız çocukları da yasal mirasçı (epiklēros) kabul edilmiş olsalar da yasal varis olarak beliren kız evlat, varlığını sürdürülebilmesi için baba tarafından en yakın akrabası ile evlenmek zorundaydı* (Küçük, 2018:756). Atinalı yurttaş tanımında kadına da yer verilmesi ancak Perikles’in yasal düzenlemeleri ile gerçekleşecek; İÖ 451 yılındaki bir yasayla Atinalı yurttaş kabul edilme ayrıcalığı yurttaş anne ve yurttaş babadan doğma şartına bağlanacaktır (Küçük, 2018:756). Ancak diğer bir antik Yunan kenti olan Sparta’da, Atina’dan farklı olarak *kadınlar erkekler gibi kamusal bir eğitime tabi tutulmaktaydı. Yani kamusal alanda kadınlar, başta bedensel talimler*

olmak üzere erkeklerle yan yana üstelik çıplak biçimde yapabiliyor, güreş ve yarış gibi fiziksel yarışmalara katılabiliyor ve binicilik eğitimi de alıyorlardı (Yalazı ve Küçüker, 2015:62). Böyle bir eşitlik anlayışına sahip olmayan Atina'da örnek yurttaş seçilen Iskhomakhos ise karısına oikonomikos diyalogunda *unu ıslatıp hamur yoğurmanın ve giysilerle yatak örtülerini silkeleyip katlamanın bedeni çok iyi çalıştırdığını* söyleyecektir (Ksenophon, 2020:47). Yine M.Ö. beşinci yüzyılın Atinası'nda kadınlar, onları ayak parmaklarından başlarına kadar örtmeye zorlayan bir ataerkil sistemin denetimi altındaydı...Spartalı kadınların giyimleri, Atina ve benzeri yerlerden farklı olarak açık, kısa ya da spor yaparken çıplak olabiliyordu (Duerr'den alıntılan Acıl, 2018:17). Kadınlar Sparta'da aynı zamanda babalarının malları için erkek kardeşleriyle eşit şekilde mirasçı olabiliyordu ki bu Atina'da olmayan bir özellikti (Koç Başar, 2021:1341).

M.Ö. 4.yüzyılda Yunan toplumunda Peloponnesos Savaşı sonrası yaşanan politik ve ekonomik değişimlerin sonucu oikos içinde kadının etkinliğini arttırarak kadını ev idaresinin ayrılmaz bir parçası gören tartışmalar Atinalı komutan ve tarih yazarı Ksenophon'un yazdığı Oikonomikos adlı eserde karşımıza çıkar; Ksenophon kadını aile reisi ile neredeyse eşit konuma getirerek oikosun yönetimini erkek ve kadının işbirliği odaklı bir ev yönetimi biçimi olarak ortaya koyar (Yalazı ve Küçüker, 2015:66). Bu süreçte yaşanan ekonomik bunalım dolayısıyla kadının oikos dışında görülmesi daha kabul edilebilir hale gelmiş, hatta soylu kadınların dahi oikos dışında çalışmak zorunda kaldıkları kaynaklarda işlenmiştir (Küçüker, 2018:757). Yine dönemin mahkeme söylevleri, kimi kadınların oikos sınırları içinde de daha aktif hale gelerek oikosun para işleriyle ve emlak yönetimiyle ilgili bilgi sahibi olduklarını ve bu işlerle doğrudan ilgilendiklerini ortaya koyar (Küçüker, 2018:757). Oikonomikos'ta Atinalıların örnek yurttaş olarak gösterdiği Iskhomakhos, zamanının tümünü kamusal işlerle meşgul olarak evin dışında geçirebildiğini belirtir, keza karısı, Iskhomakhos'un ona kazandırdığı *ev yönetimi* becerisine sahiptir. Ayrıca bu durum Iskhomakhos'a göre tanrısal düzenin bir sonucudur:

Hem ev içindeki hem de ev dışındaki uğraşlar emek ve özen gerektirdiği için tanrı kadının doğasını ev içindeki işlere, erkeğin doğasını da ev dışındaki işlere uygun yarattı. Erkeğin bedenini ve ruhunu soğuğa, sıcağa, uzun yolculuklara ve seferlere daha dayanıklı yarattığı için ona ev dışındaki işleri verdi. Kadının bedenini de daha zayıf yarattığı için ona ev içi uğraşlarının sorumluluğunu verdi sanırım. Bu nedenle kadının sokağa çıkmaktansa evde kalması daha uygunken, erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşmaktansa evde kalması ayıptır (Ksenophon, 2020:33-34).

Ksenophon eserinde kocayı bir devlet başkanına benzetirken, hanenin yönetimini de devlete benzeterek kadının *evde yasaların koruyucusu* olduğunu söyler (2020:44): *Tarım, siyaset, ev yönetimi ve savaş gibi bütün insan etkinlikleri için ortak olan* yönetme ve düzen fikri bu kitabın merkezinde yer alır. Aynı yüzyılda meydana gelen değişimlerin ütopya bir metin olarak kabul edilen ve Platon'un adaletle yönetilen bir düzen ve devlet projesini ortaya koyduğu Politeia/Devlet adlı eserde de etkileri olduğu izlenmektedir. Devlet özellikle koruyucular sınıfından kadınlar için ortaya attığı egaliteryan (eşitlikçi) görüşler nedeniyle günümüzde Platon'un feminist olup olmadığına dair tartışmalara bile feyz vermiştir. Ancak Platon'un devlete ait görüşleri Ksenophon'daki gibi, oikos içinde kadınları güçlendirme yoluyla geleneği iyileştiren *bir devlet gibi yönetilen oikos* görüşünden radikal bir kopuş içindedir. Platon'da üst sınıf kadınların geleneksel rollerden özgürleştirilmesi ya da erkeklerle eşitlenmesiyle sonuçlanacak düzenlemelerin hedefi daha çok sadece özel çıkarları ve özel mülkiyeti ifade eden oikosun adil bir devlet düzeni işleyişinde sadece *anti-politik* bir işlev görmesi nedeniyle yadsınmasıdır (Helmer, 2012:23). Platon'a göre devlet ve politika; doğası gereği sadece kamusal çıkarların tahsisi ve işleyişi ile ilgili bir eylem olarak oikosa ve orada en iyi ihtimalle kocasının yönetim yardımcılığını yapan kadının özel çıkarlarını genişletme eğilimine ters düşer: *Ayrıca kadınlar hem doğal hem de onları kamusal alandan dışlayan kuralların olduğu oikosa gömülü oldukları için özel çıkarı temsil ederler ve anti-politiktirler* (Helmer, 2012:29). Devlet, koruyucu sınıfı özel mülkiyetten ve bir oikos içinde yaşamaktan mahrum bırakacak; koruyucuların başta altın ve

gümüş olmak üzere herhangi bir şeye sahip olmaları ve ticaret yapmaları yasaklanacak ve yöneticiler ortak bir yaşamı paylaşacaklardır (Platon, 2010a). Ancak bu ortak yaşamda ortak mülkiyetin amacı komünal bir birlik yaratmaktan çok, koruyucuların bir sınıf olarak kendi içinde eşitlenmesi ve diğer sınıflara karşı birleşik homojen yönetici temsili ile güçlendirilmesidir: *Bekçilerin kadınları hepsi için ortak olacak, hiçbirisi hiçbir erkekle ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak olacak. Baba oğlunu, oğul babasını bilmeyecek* (Platon, 2010a:160). Koruyucular içinde doğan tüm çocuklar böylelikle kardeş olacaktır.

Platon'un Devlet kitabında yer alan cinsiyetlerle ilgili bu düzenlemelerde asıl amaç, sınıflı toplumun varlığını korumak görevi de bulunan koruyucuların mükemmel şekilde oluşturulmasıdır. Platon'un koruyucu sınıf için eşitlikçi, üretici sınıflar içinde yer alan kadınları ise kölelerle bir tutan yönelimi Devlet'te çelişkili bir görüntü izleyebilmektedir. Devlet'te sadece yöneticiler ve koruyucular için oikosun dönüşümü anlatılırken diğer sınıflar için oikosun durumunun ne olacağı açık seçik belirtilmez. Helmer ise bu bilgileri ancak Yasalar adlı diğer eserde bulabileceğimizi söyler: Platon'un ikinci iyi düzeni anlattığı Yasalar'da *kleroslar bir ev ve araziden ibaret ortak hasat üreten 5040 üniteden biri olarak kamusal olarak belirlenmiş ve bu haliyle anti-politik özeliğini kaybetmiş oikoslardır* (Helmer, 2012:30). Yasalar adlı eserde de kadınlarla ilgili yaşam ayrıntılı düzenlenir: *Nitekim kadınlarla ilgili yasal düzenlemeyi savsamak, görüldüğü gibi, toplumun yarısını savsamak değildir, kadın ruhu erdem bakımından erkeklerden ne kadar aşağı ise, o kadar önemlidir, hatta iki kat önemlidir* (Platon, 2007:252). Platon erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit biçimde aynı çalışmalarını yapmaması çok aptalca bir şey der. *Çünkü hemen hemen her kent aynı harcama ve aynı çabayla iki katı yerine yarım varlık gösteriyor ve kuşkusuz bunun yasa koyucunun hatası olması şaşırtıcı* (Platon: 2007:282).

2. Devlet Kitabı ve Kadınlar

Platon'un kadınlar hakkındaki fikirleri onun bir antifeminist mi yoksa profeminist mi olduğu konusu genel olarak çok tartışmalıdır. Platon tarafından kaleme alınan Devlet kitabı *adalet yaptığı vurguyla Antikçağ'da Adalet Üzerine adı ile anılan bir kitaptı* (Aritürk, 2017:29). Kitap, adil bir devletin/polisin ve bu şehirde yaşayacak olan sınıfların, kadın ve erkeklerin rollerinin ve eğitimlerinin Platon'un siyasete dair görüşlerini ele verecek bir *adalet ve yaradılış* tartışması ile ortaya konmasına dayanır. Kitapta Sokrates ile birlikte Glaukon, Kephalos, Polemarkhos, Adeimantos ve Thrasymakhos karakterleri yer almaktaysa da önemli bir bölümünün kadınların toplumdaki yerinin tartışılmasına ayrıldığı bu eserde herhangi bir kadın karakter yer almaz (Aritürk, 2017:29). Devletin ilk dört kitabında kadınların eğitime, toplumda nerede ve nasıl konumlandırılacaklarına ilişkin herhangi bir saptama yapılmaz ve bu kısımlarda kadınlardan yalnızca birkaç pasajda, genel olarak da örneklemeler üzerinden söz edilmektedir (Boyacı, 2010). İlk dört bölüm koruyucu olacak erkeklere özgü bir sınıfın olması gerektiği ve bunun eğitim yoluyla nasıl gerçekleştirileceği tartışmasına dayanmakta ve Platon ancak erkeklerin toplumsal alandaki yerini belirledikten sonra kadınların toplumsal sınıflar içindeki yerini tartışmaya başlamaktadır (Boyacı, 2010). Kadınlarla ilgili tartışma 5. Kitapta Sokrates'in ifadesiyle başlar:

Şimdi bir konuyu yeniden almamız gerekiyor...Erkekleri sahneye koyup işlerini de belirttikten sonra, madem sen de istiyorsun, kadınlara geçelim...Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkekler gibi kollayacak mı, avlanacak mı, her işi ortaklaşa yapacak mı, yoksa yalnız eve mi bakacak? Çocuk yapıp büyütme başka bir işe yaramazlarmış gibi, yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da, sürüyü kollamak yalnız erkeklere mi düşecek?... Her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz (Platon, 2010a:152).

Platon'a göre dişi ve erkek köpekler çocuk yetiştirme dönemleri haricinde aynı görevleri yapabilecek olan niteliklere sahiptir ve bu bağlamda koruyucular sınıfı için de ilham kaynağı olacaktır. Bu açıdan koruyucu sınıfından kadınlar çocuk yetiştirme ve evi idare etme gibi görevlerden kurtulduklarında bir erkeğe eşit olabileceklerdir (Aritürk, 2017: 31).

Devlet kitabında insanın yaratılış/doğa özellikleriyle birlikte akıl, ruh ve erdem tartışmaları; hem üreticiler, savaşçılar ve koruyucular olmak üzere üç farklı sınıftan oluşan Polisin düzeni ve adalet meselesi açısından, hem de koruyucular sınıfı içindeki kadınların sınıf içinde erkeklerle eşit olup olmadıkları üzerine yapılmaktadır. Platon, kadınların orduya dahil edilme savunmasına yardımcı olmak için Athena'nın kadın savaşçı statüsünü kullanmakta ve Athena'nın bilgelikle olan ilişkisi göz önüne alındığında, bazı kadınların şehri nitelikli erkeklerle birlikte yönetebilecek özellikte olabileceği fikrini ilk kez geliştirmektedir (Zoller, 2021:38). O dönemde bütün polislerin bir tanrı/tanrıçası vardı ve Athena elinde tuttuğu kalkanı ve mızrağı ile Atina kentinin koruyucusudur, aynı zamanda zeka ve sanat tanrıçasıdır. Platon'a göre halihazırda Atina toplumunda görünmez bir yerde (oikosta) konumlandırılan kadınlar, koruyucular sınıfında erkeklerle birlikte yaşayarak ortak sofralarda hep beraber yemek yiyebilir, polisin korunmasını sağlamak için birlikte eğitim görebilirler: *Üstelik kadınlar, yüksek bir merteye olarak adlandırılacak koruyucular sınıfına girmelerinin yanı sıra polisin yönetiminde de söz hakkına sahip olabilirler* (Boyacı, 2014: 206). Devlet adlı eser 460. bölümde Platon süt veren anaların da bu işte fazla oyalanmamaları gerektiğini çocuklara bakma işini kadının erkek bakıcılara bırakması gerektiğini söyler (Platon, 2010a:164). İdeal devlette koruyucuların çocuklarına bakma sorumluluğu kadınlar ve erkeklerden oluşacak bir *bakıcılar kuruluna* bırakılmaktadır, çünkü Platon'a göre devlet işlerinde her iki cins de ortaktır (Platon, 2010a:164). Diğer yandan bakıcılar kurulunun varlığı antifeminist bir Platon yorumuyla, *çocukların, kentin gelecekteki yurttaşlarının kötüeğitiminden sorumlu tutulan annelerinden ve dadılarından alınmalarını gerektiren filozofların ütopyasına* da denk düşer: *Bu yüzden Platon, annelik ve gebelikten başlamak üzere, kadınların nasıl yapılacağını bildikleri şeylere yönelik kültür ötesi bir kuşku ve saygısızlığı gündeme getirerek, kente, kadın yurttaşlarından doğru yararlanmayı öğretir* (Sissa, 2017:95).

Platon'a göre, kadınlar poliste varolan sanatların her birinde eğitilirler ve hangi sanatta daha iyilerse veya hangisinde doğal yetenekleri varsa, o işe yönelebilirler. Fakat Platon üretici kadınlar üzerine ayrıntılı açıklama yapma ihtiyacı duymaz: *Bir başka deyişle, Platon ortak iyiye belirgin bir katkısı olmayacak üreticiler sınıfının kadınlarının yaşamlarını geliştirmeye gerek duymaz ve eğer her iki ebeveyn de polisin işlerinde çalışırsa, çocukları büyütme işini ve ev işlerini kimin yapacağı konusu karanlıkta kalır* (Boyacı, 2014:209). Ancak bazı Platon yorumcularına göre Devlet adlı eserle diğer Platon metinleri birlikte ele alınırsa koruyucular için geçerli olan fikirler diğer sınıflara ve üreticilere genişletilebilir; her ne kadar sadece koruyucular sınıfı için bakıcılar kurulu gibi sınıfın bebekleri ile ilgili doğrudan düzenlemeler bulunsun da, üreticiler için birşey söylenmemesi bu sınıf için benzer yöntemlerin geçerli olmadığı anlamına gelmez (Zoller, 2021:47). Zoller'e göre aşağıda ayrıntılı açıklanacak olan *uzmanlaşma ilkesi* ve *üreme farklılıklarının üreme dışı mesleklerle ilgisiz olduğu ilkesi* adaletin temel ilkeleri olduğundan, bu ilkeler koruyucular için olduğu kadar kadın zanaatkarlar için de geçerlidir. Örneğin Devlet kitabında Platon, Sokrates'e bazı kadınların doktor doğasına sahip olacağını (Bölüm455e), bazı kadınların müzisyen doğasına sahip olacağını (Bölüm 455e) ve bazı kadınların atletik veya savaşçı olacağını (Bölüm 455e-456a) söyletmektedir, doktorların tipik olarak diğer zanaatkarlarla -üretici sınıf içinde- yan yana gruplandırıldığı göz önünde bulundurulduğunda, burada kadın doktorun durumu özel bir önem taşır (Zoller, 2021:41). Bu minvalde gerek sınıflar arası ve gerek sınıf içi ilişkilerin bir düzeyi olarak kadın-erkek ilişkilerinin düzenlenmesinde sıklıkla referans verilen insan doğası, ruh, akıl gibi kavramların hangi çerçevede kullanıldığını Devlet kitabı çerçevesinde ele almak, eşitlikle ilgili tartışmaları anlamak açısından önem kazanabilir.

3. Adalet ve İnsan Doğası/Yaratılışı Tartışmaları

Platon'un insan doğası tartışması yürütmedeki amacı, doğadaki hiyerarşik farklılıkların uyum ve birlik içinde süregitmesini sağlayan temel evrensel bir ilke olan *adaleti* politika için tanımlamaya çalışmasıdır; böylelikle insan doğası tartışmaları Devlet kitabında esas olarak toplumsal farklılık ve hiyerarşileri açıklamak adına cinsiyetler ötesi bir tartışma alanı kazanmaktadır. Platon'un miras aldığı felsefi düşüncede özellikle Sofistler:

...site düzeniyle doğa düzeni arasında keskin bir ayrım yapmış, ahlak, doğruluk, erdem ya da adalet gibi kavramların evren düzenine karşılık gelen doğal bir temelleri olmadığını, farklı insan toplumları tarafından farklı biçimlerde anlaşılan, uyuşuma (nomo) dayalı kavramlar olduklarını, gerektiğinde değişken çıkarlar doğrultusunda farklı biçimlerde yorumlanabileceklerini savunmuşlardır (Uslu, 2007:73).

Değişken çıkarlar doğrultusunda farklı biçimlerdeki yorumlarda somutlaştığı gibi Platon'un zamanında derin bir düzen bunalımı vardır ve Platon'un bütün düşünsel çabası, bu buhranın aşılması, düzen tasavvurunun organik bütünlüğünün sağlanması, adaletin ve toplumsal yasanın yeniden, kozmik ve doğal bir temele oturtulması amacına yönelmiştir (Uslu, 2007:4). Devlet adlı eserde sınıflı toplumun meşruluk prensibi insanların doğalarındaki farklılıklara dayandırılmıştır: Yöneticiler, koruyucular ve üreticiler farklı metallerden/özlerden/doğalardan/mayalardan meydana gelmektedir. Tanrı yönetici sınıfın mayasına altın, koruyucu sınıfinkine gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerinkine ise demir ve tunç katmıştır (Platon, 2010a:111). Farklı doğalara sahip olan insanların varlığı üzerinde doğal olarak yükselen hiyerarşik sınıflı toplum, tanrının yeryüzündeki evrensel adaletinin siyaset ve devlet düzenine yansımasıdır. Poliste yurttaşlığa ilişkin farklılıklar polislin düzenini koruyan tanrısal bir adaletten beslenmektedir: *Adalet idesi, çokluğu birlik altında toplayacak bir idedir ve ancak bu idenin bilgisine sahip olanlarca toplumsallık inşası sağlanacaktır* (Yıldırım, 2021: 313). Kendini bil sözüyle okratik düşüncede somutlaşan ahlaki ve kozmik ilke her şeyin, evrendeki yerini, haddini bilmesini ister, bu ilke *insanı yaşadığı evrenle ve toplumla derin biçimde irtibatlandıran muazzam bir bütünlük bilinci yatar: Düzen sorunu evrendeki ya da doğadaki düzeni açıklama sorunundan ibaret değildir, aynı zamanda insanın kozmostaki yerini belirleme sorunudur* ve bu biliş, adalet ilkesi ile yakın bir ilişki içindedir (Uslu, 2007:18).

Devlet kitabında kadınların yurttaşlık hak ve görevlerine ilişkin beyanlar ve kadın/erkek doğası tartışmaları, modern cinsiyet kategorileri ile beslenmiş çağdaş yorumcular için paradoksal bir görüntü taşır. Tipik olarak modern sosyolojide toplumsal cinsiyet kimliğinin esas olarak bedende karşılık bulan bir *cinsel farkla* oluştuğu, modern tarihsel gelişme içinde özellikle akıl, ruh ve diğer varoluşların bu farkla kutuplaştığı ve cinsel farka hapsediği görülebilir (Lloyd, 2021). Başka bir ifade ile akıl, ruh ve diğer performativeler modernleşme boyunca giderek cinselleşmiş; bedensel farkı tamamlayan dişil ve eril özellikler kazanmıştır. Antik Yunan düşüncesinde cinsiyet sadece bedenlere sığdırılamayacak kadar önemli, ruh ve akıl karşısında ise özellikle Platon düşüncesinde ikincildir. Antik Yunan'da tanrılar gibi zamanların ve mekanların da eril/dişil yönleri olması, Kartezyen nötr koordinat sistemiyle şekillenen günümüz cinsiyet rejiminden çok farklı bir tablo çizer. Günümüzde mekanlar ve zamanlar artık nötrdür ve bütün cinsellik bedenlere ruh, akıl ve erdemle birlikte bir nevi tıkıştırılmıştır. Oysa *Antik Yunan, doğa mekânları diyebileceğimiz ovalar, dağlar, nehirler ve denizlerin hepsini cinsiyetlendirmiş ve akışkan olanlara eril özellikler atfederken sabit ve hareketsiz olanı ise dişil betimlemiştir* (Acıl, 2018: 65).

Bir sonraki bölümde, Platon'un epistemolojisinde ruhun asli canlılık ilkesi olma gibi önemli rolü kısaca ortaya konmaya çalışılacaktır, ancak burada öncelikle belirtilmesi gereken bedenin ruha göre kendiliği belirlemede ikincil kaldığıdır. Platon felsefesinde İdealar Evreninden yeryüzüne yolculuk eden ruhun dünyaya düşmesiyle *ideaların boyutunun ve onların imleme gücünün dışında kalan rastlantısal bir bedenleşme* söz konusu olur (Cavarero, 2017:88). Bu durumda *eril cinsel fark görüntüleri dünyasına aittir* (Cavarero, 2017:86). Görünüşler dünyasında kadın ya da erkek olmak idealar dünyası için ikincil bir öneme sahip gibi görünür, önemli olan daha akılcı ve erdemli olan ruhun kimde ve özellikle hangi sınıfta bedenleştiğidir. Bu durumda Platon'un felsefesinde

Bedenin önemi o kadar azdır ki bir hayvana ya da insana ya da insan türü içinde kadına ya da erkeğe ait olması fark yaratmaz. Diğer bir deyişle, zihin ve beden ayrımı toptan bir

ayrımdır beden de ruhun tür ya da cinsiyetten bağımsız olarak belli özelliklerden dolayı tercih ettiği bir yükür sadece (Cavarero, 2017:55).

Diğer yandan sadece Antik Çağı değil Orta Çağı da belirleyen Aristotelesçi sınıflandırma sistemleri ve cinsiyet bilgisi; cinsiyeti bir fark sorunu olarak değil *derece sorunu* olarak betimliyordu. Örneğin Aristoteles erkek bedeni ile yaptığı bir analogide kadın bedenini ortaya koyar, *erkeklerde her zaman iki testis olması gibi, kadınların da her zaman çift olan bir rahmi vardır: Fakat dişi beden yetersizliğin, zayıflığın ve eksikliğin göstergelerinde sergiler* (Aristoteles'ten alıntılan Sissa, 2017:84). *Dişi beden, azın çoktan farklı olması gibi, erkek bedeninden farklıdır. Cinsel eşitsizlikle ilgili bu nicel ölçünün önemi küçümsenmemelidir* (Sissa, 2017:84). Platon'un Timaios diyalogunda ise *insan türünün kökeni ikizdi, bu nedenle üstün olan erkekti* denir (Platon, 2015:51). Cinsel farkın niteliksel bir fark değil, nicel bir ölçü, bir derece problemine indirgenmesi Platon'un Devlet'te ileri sürdüğü erkek ve kadının benzer hak ve ödevlere sahip olabileceği ancak çoğu işin erkekler tarafından kadınlardan daha iyi yapıldığı fikriyle ele ele gider, bu da modern yorumcular açısından yanıt verilmesi güç soruya yol açar: Platon gerçekte bir cinsiyet eşitlikçi midir yoksa geleneksel bir eşitsizlikçi mi?

Paradoksal görünen noktalardan biri de Devlet kitabında bugün cinsiyet farkını kuran esas olarak kabul edilen *kadınların doğurması ve erkeklerin de doğurganlığa yol açmasının* kadınların yeni ideal devlette yöneticiler içinde yer almasına engel olacak niteliksel bir özellik olmadığının Platon tarafından belirtilmesidir. Öncelikle Platon *kadının yaradılışının erkeğinkinden ayrı olduğunu da kabul ediyoruz* der; *ama bu ayrı yaradılışlara aynı işleri yaptırmak istiyoruz, işte buradan vurmuyorlar mı bizi?* diye de ekler (Platon, 2010a:155). Oysa bu görüş, Antik Yunan'da cinsel fark yerine bedensel analogilerin öne çıktığı ve dişil-eril farkın bir derece sorunu olarak görüldüğü bilgisiyle tutarlıdır. Zaten doğurganlıkta işleyiş iki cinsi de belirleyicidir, doğurganlık *doğa olarak iki cinsiyeti de kapsamaktadır* (Zoller, 2021:40). Ayrıca aynı bölümde sıkça referans verilen bir başka *yaradılış farkı* tartışmasına da rastlanır: *Öyleyse, şimdi sorabiliriz kendimize. Dazlak kafalılarla saçlı olanlar bir yaradılıştadır mıdır, ayrı yaradılıştadır mıdır? Ayrı dersek, dazlak kafalıları kunduracı olunca, saçlı olanlara kunduracılık yaptırmamız gerekir; ya da tersine!* (Platon, 2010a:156):

Böyle olunca, erkek cinsi kadın cinsinden şu veya bu sanata, işe yatkınlık bakımından ayrılırsa, şunu erkekler yapsın, bunu da kadınlar, diyeceğiz. Ama görürsek ki, aralarındaki ayrılık sadece kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından başka bir şey değildir, üstünde durduğumuz konuda kadınla erkeğin ayrılığını hesaba katmayacağız. Bekçilerimizin karılarıyla birlikte aynı işleri görmeleri gerektiğini ileri süreceğiz (Platon, 2010a:156).

Demek ki Platon'un insanların cinsiyetlerine göre değil de o işe yatkın olup olamayacağına göre bir ayrım yapılabileceği düşüncesinde olduğu ve...*bu nedenle koruyucular sınıfında kadının kadın, erkeğin ise erkek olduğu için yapması gerekli görülen herhangi bir işten söz edilemez* (Boyacı, 2014:215). Platon'a göre *bir sınıf olarak kadınların bir sınıf olarak erkeklerden fiziksel olarak daha zayıf olduğu kabul edilebilir, ancak kadın olmanın tek başına kimseyi herhangi bir iş için yetersiz kıldığı iddiasıyla çelişilmektedir*; Zoller'in ifadesiyle bu nedenle bazı işleri erkek ya da kadının yapması konusunda ancak yüzdeler fark edebilir (2021:43). Zoller böylelikle Platon'da cinsiyet temelinde adalet üzerine yapılan tartışmayı *uzmanlaşma ilkesi* ve *üreme farklılıklarının üreme dışı mesleklerle ilgisiz olduğu ilkesi* olarak iki başlıkta özetler (2021). Kısaca, Platon Devlet'te şunu göstermiştir: *Çocuk doğurma ile neden olmanın ayrı işlevler olduğu biyoloji alanı dışında, cinsiyet, insan ırkını bölmeyen uygun bir ölçütü değildir. Kişisel yatkınlıkların önemli olduğu sosyal hayatta, cinsiyet belirleyici karakteristik olamaz* (Sissa, 2017:77).

Tekrarlamak gerekirse, Platon'un eşitlikçi görünen bu yaklaşımının altında yer alan Antik Yunan dünyası kadın-erkek doğası algısını çağdaş cinsiyet norm ve bilgisiyle anlamak mümkün görünmemektedir. Devlet kitabında *hekim doğası* ya da *kadın yaradılışı* dendiğinde bugünkü gibi

cinsiyeti fiziksel olarak bedene zimmitleyen bir yaklaşımdan ziyade; eril ve dişil unsurların ruh, akıl ve erdemle farklılaştığı ve bu unsurların daha çok sınıfsal sınırları keskinleştirmek için bedenle bulunduğu olumsal bir cinsiyet tablosuyla karşılaşılır. Cinsiyetler arasında fiziksel farklılıklar öne çıkarken erdem, akıl ve ruh yönünden benzerlikler ve hatta Platon ve Ksenophon da olduğu gibi egeliteryan bir yaklaşım karşımıza çıkabilir. Örneğin *Ksenophon'a göre tanrı, zihinsel yetenekler söz konusu olduğunda erkek ve kadın arasında bir farklılık götmemiş, her ikisine de hafıza ve dikkat kabiliyetlerini eşit ölçüde vermiştir. Kendine hâkim olabilmek duygusunu da kadın ve erkeğe eşit paylaştırmış, hatta kadının kendine hakim olma konusunda erkekten daha üstün olabilmesi için yetkin kılmıştır* (Yalazı ve Küçükler, 2015:76).

Platon da kadınlar ve erkekler arasında işin niteliği bakımından keskin bir ayrım yapmamıştır. Ona göre kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur; yaradılıştan her iki cinsten de aynı güçler bulunur. Bir kadın da bir erkek gibi hekimliğe, müziğe ve devlet bekçiliğine ya da bilgeliği sevmeye yatkın olabilir. Platon, yine de yapılan işin türü bakımından iki cinsiyet arasında bir farklılıktan bahsetmese de işi iyi yapma potansiyelini erkeğe yükler (Yıldırım, 2021:312). Platon'un çelişkili gibi görünen bu düşüncelerine Platon'un açık demokrasi karşıtlığı ile de açıklama getirilebilir. *Buna göre, demokrasiyle yönetilen bir poliste insanların olabildiğince özgür tutumlar içinde bulunması dolayısıyla bu iki cinsiyet arasında meydana gelecek olan eşitlik ilkesi kadın-erkek arasında doğaları gereği ortaya çıkan hiyerarşiyi bozacağı için kabul edilemez bir durum olarak görülür* (Boyacı, 2014:210). Sonuç olarak devletin sürekliliğinde önemli olan eşitlik değil, adalete dayanan bir devlet düzenidir. *Platon'un kadınların eğitime ilişkin düzenleme getirme arzusunun nedeni, onların toplumda erkeklerle eşit bir biçimde rol almaları gerektiği düşüncesinden ziyade, polisin devamlılığının sağlanması gerektiği fikri çerçevesinde belirlenebilir* (Boyacı, 2014:224).

4. Yaradılışın Diğer Parçaları: Ruh, Akıl ve Bilgi

Antik Yunan'da biyolojik ve dini canlılık ilkesi olarak tanımlanan insan ruhu, insani karakter anlamıyla Anaksimenes ve Pythagorasçılardan itibaren bilinmekteyse de Sokrates onu bilinçli kişiliğin ve ahlaki karakterin bulunduğu yer olarak tanımlayarak, *etiğin ve politikanın gerçek kurucusu oldu* (Kaya, 2013:172). Antik Yunan sitelerinde ruh ve beden eski site inançlarıyla uyumluydu ve ruh bedenle birlikte ölüyor ve mezara kapatılıyordu; oysa Sokratik filozofların öğrencileri olan bazı askeri generaller, ruhu bedenden ayırt ediyorlar ve birinin yazgısının diğerine bağlı olduğuna inanmadıklarından, bir cesedin suda ya da karada çürüyüp gitmesine aldırmaz etmiyorlardı (Coulanges, 2011: 20). Zamanla *gayri maddi doğa düşüncesini edinmeye başlayan insanda, ruh kavramı belirginleşti ve insan kavrayışında aynı anda ilahi bir tinsellik belirdi* (Coulanges, 2011:332). Platon öncesi düşüncede insan ruhu bedenden ayrı görülmezdi, ne Milet Okulu'nda ne Homeros'ta böyle keskin bir düşünceye rastlamak mümkündür; ancak Platon'da ölüm ruhla bedeni birbirinden ayıran bir olay olarak görülür (Uslu, 2007: 75). Platon'un ruh konusundaki görüşlerinin odak noktası ise ruhun *İdealar Alemi* ile ilişkisidir: Ona göre, ruh idealar aleminden ayrılıp yeryüzüne gelerek bedene yerleşmesi ile nesneler dünyasına geçiş yapmıştır (Kaya, 2013:173). Platon'a göre ruh *Nesneler Dünyasını* tanımak için *İdealar Aleminden* ayrılmıştı, başka bir deyişle ruh tanrı tarafından bedenden ayrı ve önce yaratılmıştı. Gerçek bilgi olan *episteme*yi içeren idealar dünyasına ait olan ruh, görünüşler dünyasına yani yeryüzüne düşerek bedenleşir:

Doğru ve sağlam bilgi (episteme) alanı, görünüşün, sanının (doxa)nın karşıtı olarak konumlandırılır. Bu bilgi alanı *her zaman var olan şeyleri* yani Platon'un saf ideaları tanımladığı şekilde, her durumda dışsal ve bedenden ayrılmış özlerin ikamet ettiği bir alanı temaşa etmeye muktedir olan bir düşünmeyle ele alınabilir (Cavarero, 2017:76).

Ruh yeryüzüne düşmeden evvel bedenden önce hep vardır ve bedenle buluşması Platon'un devlet ve adalet düzenine uygun olarak gerçekleşir. *Ruhun ya da aklın düzen nedeni olması, onun*

idealarla kurduğu ilişkide kaynaklanmaktadır. Platon'da düzenin nihai ve en yüksek ilkesi, insanın dışındadır (Uslu, 2007:116). Platon'un Devlet kitabında anlattığı sınıflı toplum düzeninin oluşumu sınıfların yaradılışı/doğası gereği mecburidir:

Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama, sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altınkatmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aranızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir, altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi beçililik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla, ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp, hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi, ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasında mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe kimini beçiliğe yükseltecek; çünkü mayasında demir, ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur. Şimdi, sen yurttaşları bu masala inandırmanın bir yolunu bulabilir misin, onu söyle! (Platon, 2010a:111)

Ruh, Platon'a göre özü itibariyle değişim ve dönüşümün, kendiliğinden hareketin, kendi kendine hareket eden varlığın ilkesidir; ruh demek hareketi kendiliğinden olan şey demektir, dolayısıyla bütün varlıklar içinde ruh akla sahip olacak biricik yaratıktır (Kaya, 2013:176). Anlaşılmaktadır ki Antik Yunan düşüncesinde ve Platon'da ruh ve akıl birbirinin varlığına işaret etmekte, başka bir ifade ile ruh ve akıl apayrı tüzelliklerden oluşmamaktadır. Platon'a göre devlet tıpkı bir insan gibi düşünür ve insanı meydana getiren organlar gibi devletin de sınıfları vardır. Bu açıdan *bedenin insan varlığının birliği, ahenkli bütünlüğü için ruhunu üç ilkeye ayırmaktadır ve bu üç ilkenin belli güçleri ve bedende belli organları vardır: Bu üç ilkeden biri bizi bilgi edinmeye, biri taşkınlığa, öfkeye biri de yemeye, içmeye ve çiftleşmeye ve buna benzer isteklere yönlendirir* (Kaya, 2013:179). Ruhun fonksiyonları olan akıl, irade ve istekler sırasıyla üç ayrı sınıfa, yöneticiler, koruyucular ve üreticilere denk düşecektir. Ayrıca ruhun akla bağlı olması erdemli olması anlamına gelmekteyse de, erdemli olmak herkese nasip olan bir şey değildir, ancak filozoflar bundan pay alabilecektir (Ağaoğulları 2013:335). Menon diyalogunda Sokrates kadınların, erkeklerin, yaşlıların, gençlerin, kuvvetli ve güçsüzlerin erdem konusunda doğruluk ve ölçülülük gibi ortak bir noktaya sahip olduğunu; erdemler çokluğundan bahsedilemeyeceğini belirtir (Platon, 2010b). Erdem cinsiyet, yaş ya da kuvvetten bağımsız olarak akıl ve bilgiden alınan payla ilgili görünmektedir. Diğer yandan yöneticilerin özünün altından olması ile onların filozof olması ve ruh/erdem açısından akıl ve bilgi ilkesiyle donanmış olmaları arasında kendiliğinden bir ilişki kurularak, akıl ve ruh açısından demokratik eşitliği nönü alınacak, sınıflar arası özellikle üreticilerle koruyucular arasındaki geçişlilik istisnai haller dışında önlenmiş olacaktır. Platon'a göre bu tür bir sınıfsal tasnif bedenle ilgili olmaktan çok ruhla ilgilidir.

İnsanlar doğuştan gelen yetenekleri bakımından farklılık gösterir; ancak bu tür bir farklılığın cinsiyetleri, görünüşleri veya özellikleri ile ilgisi yoktur...Başka bir deyişle, erkekler ve kadınlar arasındaki fiziksel farklılık burada pek içsel bir değere sahip görünmüyor; ...ancak bu tabiatın veya marangozun cinsiyetinin veya kişinin sahip olabileceği diğer herhangi bir fiziksel özelliğin bu tabiatın etkilemeyeceği anlamına gelmez (Hasan, 2012: 6).

Doxa (sanı)'nın hakim olduğu görünüşler dünyası dışında bilginin (episteme'nin) hakim olduğu İdealar Evreni adında bir başka dünyanın varlığı ve doğum/ölüm yoluyla bu evrenler arasında ruhun göçü söz konusudur. Daha önce belirtildiği gibi ruhun sırayla yönetici filozoflara, koruyucu savaşçılara ve üreticilere denk düşen bilgi edinme, taşkınlık (öfke) ve yemeye, içmeye ve çiftleşmeye (bedensel istekler) dair üç ilkesi ve parçası mevcuttur. *Ruhun bu üç yönünden akıl yönü, bireye kendi doğasını hatırlatmakla görevlidir. Akıl, bilgi yoluyla, ruhun bu üç yanının-akıllı, öfke duyan ve arzulayan yanlarının- kurduğu birliğe yararlı olur ve Platon açısından bu birliği kurmada en başarılı kişi filozoftur: Yöneten ve yönetilen, kumanda yetkisinin akılda olduğundanlaştılar mı, insan artık ona karşı gelmez. İdeal anlamıyla adalet, herkesin kendi*

doğasına uygun işi yapmasıdır (Platon'dan alıntılan Yıldırım, 2021:307). Buna göre filozofların yönetici olması evrensel adaletin olağan cisimleşmesidir. Ruhun iç düzenini sağlayan, parçalarını uyumlu kılan, onlara doğal görevlerini bildirip ölçü hayatını sağlayan şey ruhun akılcı olan parçasıdır; bütün, düzenini, parçalarından birinin akıl taşımasına borçludur... Sitede filozof, arzularını dizginleyemeyen kesimlere egemen olur (Uslu, 2007:101). Platon'a göre bilgi öğretilecek bir şey değil, uygun akıl yürütmelerle anımsanacak bir şeydir. Çünkü bu kurama göre ruh, bu dünyadaki hayatından önce ideaların bilgisine sahipti. Ancak bir bedene girince sahip olduğu bilgileri unuttu...Sanı (doksa) sahibi olan insanlar, bilgi (episteme) sahibi filozof veya filozoflar tarafından eğitilip yönetildiğinde kendi doğalarına uygun yaşamaları gerektiğini hatırlamış olacaktırlar (Yıldırım, 2021:308).

Demek ki filozof bu dünyada akılcı ruhu sayesinde idealar evrenine- epistemeye ulaşabilen tek kişidir. Ruhun görünüşler dünyasına düşmesi hem bir tür doğum hem de bir tür ölüme denk düşer. Bu açıdan filozofun epistemeye felsefi yolculuğu ölümü andırır şekilde ruhun evrenler arası yolcululuğudur: Bu nedenle filozof ölümü geçici ve kusurlu bir biçimde de olsa, yaşarken de deneyimleyebilir. Yaşamda bu çözülmenin faili (saf) düşüncedir: ruhun (nous) felsefi egzersizle kendini bedenden çekip ayırabilen ve "her zaman var olmuş olan şeyleri temaşa edebilen, düşünen kısmı (Cavarero, 2017:51). Platonicin filozof ruhunu tensel unsurlardan ayırmalı, filozof ölmeden ölmelidir: çünkü ruh gerçeğin bilgisini ancak düşünceyle edinir ve bedensel hazlar düşünceyi bulandırır (Uslu, 2007:75). Theaitetos adlı eserde ise Sokrates düşünce açıklamayı çocuk doğurmakla, sorgulamayı ise bir ebenin işleviyle karşılaştırır (Sissa, 2005: 69): Benim doğurtma sanatım da ötekiler türündendir. Aradaki ayrım şudur ki, sanatım kadınları değil, erkekleri doğurtur ve doğum esnasında dikkat erkeklerin vücutlarına değil, ruhlarına yöneltilmiştir (Platon, 2010b:461). Platoncu düşüncede doğumun anneden olmasının reddi, Irigaray'a göre annelik ilkesinin reddine dayanan eril bir işleyiş içindedir: Ölüm, ruhun ilk evine geri dönmek üzere bedenden çözülmesinden başka bir şey değildir. Gerçekte filozof saf düşüncede kendi mekanını oluşturmak için doğduğu dünyayı terk eder ve kendi doğumunu bu şekilde silerek annesini sembolik bir şekilde katletmiş olur (Cavarero, 2017: 69). Diğer yandan filozofun epistemeye ulaşma hali olarak düşünceyi doğurması, felsefede doğumun hiçlikten geliş olarak belirmesine yol açar (Cavarero, 2017: 111). Doğum bedensizleşmiş; idealar evreni nesneler dünyasına, ruhun/ aklın bilgisi bedene, kamusal alanın oikosa üstünlüğü tekrar sağlanmıştır.

Görülüyor ki ruh, Platoncu düzenin diğer unsurları olan evren ve site düzeni arasında güçlü bir aracı konumundadır. Ona, evren düzenini site düzenine taşıma, ideaların tanrısal düzenini insani yapılarda ve sitede gerçekleştirme işlevi yüklenmiştir (Uslu, 2007:74). Platon'un düzen anlayışı ise şöyle özetlenebilir: Düzen şeylerin doğasıdır ve her şey evren düzeni içinde doğal bir konuma sahiptir. İnsan, doğal düzenini ve evren düzenindeki doğal durumunu bulamadan mutlu olamaz (Uslu, 2007:85). Kadının doğasındaki hiçbir şey ise onun bir vasi veya filozof olmasını engelleyemez, diğer yandan kadın vasi olabilse bile ve kadın doğasında hiçbir şey onu bundan alıkoymasa bile, ne bir erkek vasi ne de bir erkeğe tam anlamıyla eşit olarak tanımlanamaz (Hasan, 2012:6). Platon'un kadın ve erkek doğalarına ilişkin görüşlerine ve kadınların her bakımdan -anatomik, fizyolojik ve etik olarak- sistematik bir şekilde erkeklerin madunu olduklarını ve bu madunluğun, metafizik pasifliklerinin bir sonucu olduğunu savunan dönemin Aristotelesçi cinsiyet bilgisine tekrar bakıldığında, dişil ve eril arasındaki derece farkının Platon'da da karşımıza çıkması şaşırtıcı olmaz. Doğru bir ifadeyle Devlet eserinde karşımıza çıkan gerçeklik şudur: Eşitlik ve katılım arasında bir fark vardır, ancak katılım hakkı tek başına eşitliği garanti altına almamaktadır (Hasan, 2012:6).

Sonuç:

Devlet kitabında yer alan yaradılış/doğa tartışmalarında fiziksel farklılıklardan çok ruh ve akıl fonksiyonlarının etkili olması cinsiyet eşitliği konusunda çağdaş yorumların kavrayamadığı paradoksal görüntüler yaratabilmektedir. Platon felsefesinde ruhun bedene önceliği, üretim ve

yeniden üretimi gerçekleştiren beden dünyasının ve bedeninin doğal mekânı olan *oikosun* kamusal alanla eş-uzamlı olmayan aşağı konumunu garanti altına alır. Platon'un Devlet kitabında kadınların rolleri hakkında çağdaş yorumcular tarafından işaret edilen çelişkilere karşı, Platon'da politikanın amacının kamusal işler olduğu ve Politeia'da 'adalet'e dayalı bir devlet düzeninin asıl amaç olduğunu belirten bir bakış açısı geliştirilmiş olduğunu görmek gerekir. Özel çıkarlara dayalı olan oikosun ve kadınların; 'ortak şeylerin adil yönetimini esas alan politikayla olan ve demokrasi, plütokrasi, timokrasi gibi yozlaşmış rejimlere yol açabilen doğal çelişkisini ortadan kaldırmak için, Devlet adlı eserde yöneticiler için geleneksel oikos tümüyle kaldırılmış, kadınlarla erkekler eşit bir eğitimden geçirilerek bu sınıf içinde açıkça eşitlikçi bir tablo çizilmiştir. Bazı aşırı yorumlar bu geleneksel karşıt tutumun üreticiler için de geçerli olduğunu belirtir. Diğer yandan Devlet'te ve Platon'un diğer eserlerinde kadınların *doğaları gereği* tıpkı çocuklar ve köleler gibi aşağı olduğunun sık sık belirtilmesi toplumsal hiyerarşileri sürdürme konusunda bir reflekstir ve Platon'un demokrasi karşıtlığı ile de uyumludur. Platon için önemli olan sınıfların birbirinden ayrışması ve özellikle koruyucuların üretici sınıf üzerinde adil yönetim ilkesini devam ettirebilmesi açısından ruh, doğa, akıl ve erdem fark ve üstünlüğünü koruyabilmesidir. Ayrıca Platon ve antik dönem için cinsiyet bilgisi, bedenlere zimmetlenmiş akıl ve diğer performatifleri kapsayan dikotomik bir doğal *cinsel farktan* ziyade bir *derece* sorunudur. Antik dünyada dişi ve eril beden analogilerle anlatılmaktaydı, ancak *dişi beden yetersizliğin, zayıflığın ve eksikliğin göstergelerini* de taşıyacaktı (Aristoteles'ten alıntılan Sissa, 2017:84). Platon'a göre de kadınlarla erkekler benzer işleri yapabilseler bile işinde genel olarak iyi olanlar hiç kuşkusuz erkekler olacaktır. Böylelikle modern toplumsal cinsiyet normlarıyla bakıldığında Devlet kitabında kadınlara yönelik çelişkili görünen yönelimlerin, aslında sınıflı toplum düzeninin Platoncu adalet dayanan bir devlet düzeni ile korunacak şekilde yeniden organize edilme çabasının ikincil sonuçları olduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Acıl, B. (2018). *Antik Yunan Klasik Dönemi'nde Cinsiyetlendirilmiş Mekan*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ağaoğulları, M.A. (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge
- Arıttürk, M. H. (2017). Platon'un Toplum İdeali İçerisinde Kadının Yeri. *Düşünme Dergisi/ Journal Of Thinking*, 28-38.
- Boyacı, N.P. (2014). Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, Sayı:18, 205-230.
- Cavarero, A. (2017). *Platon'a Rağmen: Antik Felsefenin Feminist Bir Yeniden Yazımı*. İstanbul: Otonom.
- Coulanges N.D.F. (2011). *Antik Yunan: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma*. Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme. Ankara: Epos.
- Çokona, A. (2020). Giriş. Ksenophon. *İktisat Üzerine-Oikonomikos* (s.i-viii) (Çev. A. Çokona) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- De Ste Croix, G.E.M. (2014). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. İstanbul: Yordam.
- Gözlü, A. (2018). Antik Yunan'da Polis Öncesi Bir Sosyo-Ekonomik Formasyon: Oikos. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 60, 269-279.
- Hasan, A. (2012). Plato's antifeminism: a new dualistic approach. *E-Logos: Electronic Journal For Philosophy*, sayı 22, <https://elogs.vse.cz/pdfs/elg/2012/01/23.pdf> (Erişim Tarihi 08.07.2023).
- Helmer, E. (2012). The Oikos as a Political Device in Plato's Works. *Diálogos*, 92, 23-32.
- Kaya, M. (2013). Platon'un Ruh Kuramı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XV, Sayı 1, 171-182.
- Koç Başar, C. (2021). Antik Yunan'da Cinsiyet Roller. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 1329-1361.
- Küçükler, S.D. (2018). Platon'un Yasalar Adlı Eserinde Yurttaş Kadın. *2. Uluslararası Kadın Kongresi: "Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek" Tam Metin Bildiri Kitabı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, s.754-764.
- Ksenophon (2020). *İktisat Üzerine-Oikonomikos*. (Çev. Ari Çokona) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Lloyd, E. (2021). *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. İstanbul: Ayrıntı.
- Platon (2015). *Timaios*. (Çev. Furkan Akderin) İstanbul: Say.
- Platon (2010a). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2010b). *Diyaloglar* (Çev. Teoman Aktürel) İstanbul: Remzi.
- Platon (2007). *Yasalar* (Çev. Candan Şentuna - Saffet Babür) İstanbul: Kabalcı.
- Sissa, G. (2005). Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri. G. Duby& M. Perrot (Ed.). *Kadınların Tarihi I: Antik Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* (s.66-98). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Şar, G. (2017). Ev'in Ötesi: Eski Yunan'da ve Günümüzde Yabancı Üzerine Düşünceler. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, Sayı 33,117-132.
- Uslu, S. (2007). *Platon'da Düzen Sorunu*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yalazı, E. ve Küçükler, S. D. (2015). Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım. *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 9/2, 57-90.

- Yalçinkaya, A. (2011). Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. M.A. Ağaoğulları (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s.23-92). İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, F. (2021). İnsan Doğası, Toplum ve Adalet Bağlamında Platon'un Demokrasi Eleştirisine Rancièreci Bir İtiraz. *Mediterranean Journal of Humanities*, XI (2021), 305-319.
- Yılmazcan, D. (2020). Antik Yunan'da Oikos ve Kadın. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters*, Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, 272-285.
- Zolley, C.P. (2021). Plato and Equality for Women across Social Class. *Journal of Ancient Philosophy*, vol. 15 issue 1, 35-6.